

W U R M L A N D.

Közli: ERDÉLYI PÁL.

Egy különös világba viszem a t. olvasót, milyenben még aligha járt; olyanba, hol a minket körülfogó életnek mindenben a visszája van bemutatva, minden vonásában van valami ferde, valami ravasz, valami csipős. E világ soha sem volt, soha sem lesz, rajzát sem a költői képzelet szabad csapongása, sem szeretlen gazdagsága, sem az intuitív szemlélődés ereje nem alkotta, hanem egy kalézőlő lélek szeszélye, bizonyos szokatlan színezettel, de mindenkor határozott morális iránynyal. Ez egyedüli mentsége s egyúttal jogcíme is arra, hogy vele foglalkozzunk, hogy felkeressük azokat a kéziratot könyveket, melyek vezetése alatt ezt a különös világot megismerhetjük.

Gyermek-korunkban gyakorta láttunk olyan képes könyveket, melyekben a létező világnak visszája, vagy a dolgoknak fordított rendje, mindenképen bizonyos ferdtéssel, torzítással van bemutatva. Láttunk ezeken a képeken nyulat, a mint ráló a vadászra, szarvasmarhát a mint leüti a mészáros, lovat, mely szekeren ül — s embert, a kit lova kocsijába fogva hajt. Az ellentétek e frap-páns játéka sokkal élénkebben hat a gyermek képzeletére, mint a merev igazságok a maguk meztelenségében hatnának. — Egy sereg játék és dal van minden nép életében és irodalmában, mely visszást mutat, hogy az igazságot éreztesse; egy egész irodalmi-ág hajlik erre a *jocosa* fajtára s az emberiség mindenkor hajlandóságot érzett arra, hogy torzítson, ferdtítsen, fölforgasson viszonyokat és saját fogalmai szerint alkosson új világokat. — Minél szabadabbá lett a szellem s minél zárkózottabb helyzetek bilincseibe volt verve, annál jobban hajlik az ilyen irányra.

A szigorú katolikus papi szellem ellen a misztériumokban tört ki a nép jókedve, profanizálva a szent dolgokat, jogosan, de helytelenül; az irodalmi műfajok fejlődésében, mint a regényben általános ismeretes Don Quijote, minden nyomon felötlenek e travesztiák, szatirikumok, a paródiák, paskillusok. A szellem e dualizmusa mindenkoron kedves és kívánatos, de nem marad meg rendszerint mesgyéjén. Különösen a tréfás ki-kicsap medréből s akkor azután áthágja azokat a határokat, melyeken túl már az irrationalitás területére lép. Itt megszűnik a vizsgálódás joga, a kritikai eljárás törvénye, legalább ama kritikáé, mely a létező világ rendjét veszi alapul s a közfelfogásba átment viszonyokat teszi eljárása zsinórmértékévé. Bár jelentkezik is ilyenemű művekben bizonyos rendszer de az nem a megszokás, hanem a szabadosság rendszere. Csupán a viszonyokhoz való mértéség s a kidolgozás szellemes vagy szellemtelen volta jó kérdésbe. Egy ilyen irodalmi termék mindig maga követel magának külön szempontot s az általános irodalmi felfogás ellen rendszerint tiltakozik. E nemű irodalom egy lappangó termékével leszen dolgunk az alább következőkben, — mely idegen szellemé, de nemzeti köntösben, minden esetre érdekes. Csupán azok a kérdések érdekelnek bennünket különösebben, melyek a magyarságra tartoznak, a nemzetiséget illetik.

Nyolcz egyformán kötött kézirat vonja magára a figyelmet s ha czímeiket olvassuk, ugyan meg vagyunk velök akadva, keresve, kérdeve, mit jelentsen az *Antehac*, *Quasivero*, *Nisibitak* stb. titulus?

A sorban néhány fogással tovább egy hasonló külsejű kötet van, melynek czíme *Mahomet* etc. E kilencz kötet egy kéz műve, egy kéz írása, kötése, kiállítása külső- és belsőben egyaránt.

A kilenczedik a többitől egészen különböző tárgyú, tartalmú, — vallási dolognak fordítása: *Mahometanus a Kristusnak Törvényébe* hitbéli tanító vallásképen Alkoránnak segítségével kitanéttatott pogány török Bulgáriából való Chiprovátzi apostoli misszionárius és pécsi kanonok *Peichich Kristóf* által deák nyelvből fordíttatott magyarra E. J. E. által 1778-ik esztendőben, üdöközben való mulatsága kedvéért Nagy-Szombatban.»

A czím maga mindent megmond. A mű szerzője a deák nyelven író Peichich Kristóf, kinek életét (legalább fő vonásaiban) és műveit ismerjük.

Peichich Kristóf a görög-oroszági Thessalonikában született

görög nem egyesült szüléktől. Magát minden irásában előszeretettel nevezi *bulgarus*-nak, a ki tehát még új hazájában is jelezni kívánja eredetét, vagy legalább is nemzetségét. Hányt-vetett élete, kalandos története, vállalkozó szellemű próbái egy érdekes és sokat tapasztalt embert rajzolnak elénk; kinek pályafutása csupán vázlatosan maradt ránk emlékezetül.

Fiatal gyermek korában kereskedésre szánták szülei s maga is ahhoz érzett hajlandóságot; áthajózván az Adriát, Velenczében próbált szerencsét, a világkereskedelemnek emez ismert közép-pontján. Nem lett azonban belőle kereskedő. Társaságot kedvelő ember lévén, gyakori érintkezésbe került az olaszokkal, kik mint római katolikusok, idő multával őt is megtérítették. Vitatkozásaik, társalgásaik a vallás kérdései körül forogtak s közvetlen eredményök lett, hogy a fiatal kereskedő fölvette az egységes vallást, katolikussá lett. Mint a török Mekkába, úgy vágyik minden katolikus Rómába. Vágyott oda menni ő is s elhagyva Velenczét, csakugyan Rómába ment, hol fölvetette magát a hittérítők testületébe s egyúttal búvárkodott mindenféle tudományokban, így a theologiaiakban is. Rómában nyerte felavatását s mint fölszentelt pap, előbbi vágya szerint a szent misszió szolgálatába állott.

E hivatásának élve került Bulgáriába és hazánkba, előbb ugyan csak Erdélybe, hol Alvinczen lekipásztorkodott; az 1703-tól 1711-ig terjedő időt valószínűleg mint Alvincz papja töltötte el. Innét a pécsi egyház-megyébe került s 1711. aug. 18-ától 1712. tavaszáig Darázs község parochusa volt. Itt sem maradt soká, kalandos természete, nyugtalan lelke tova űzte, ismét a szent misszióhoz fordult s Slavonia déli részében folytatta hittérítői munkásságát. Pécsi kanonoknak 1715-ben neveztetett ki, de ezt az állását is oda hagyta, három esztendő is alig töltvén Pécsett s így már 1718. elején, megint a misszióhoz ment Valachiába, Oláhországba.

Ebből az időből ismerjük első művét, a szóban forgó *Mahometanust*, mely Nagy-Szombatban 1717-ben jelent meg, latin nyelven VI. Károly római császárnak ajánlva.

E mű¹ fordítása a kilenczedik kötet, melynek czímét már

¹ Mahometanus, Dogmaticae et Catecheticae In Lege Christi Alcorano suffragante instructus per Christophorum Peichich Bulgarum, Chiproviatiensem

főntebb adtam, nincs egészen befejezve, csupán a VII. tanévtől fordította le szerzője: De tertio symboli Articulo—, a nyomtatott példány 53-ik lapjáig. A kézirat a 142-ik lap az utolsó, rajta a Széchenyi könyvtár bélyege, jelölve, hogy a kézirat, mikor oda került, már akkor töredék volt. E kötet jutott legelőször a M. N. Múzeum könyvtárába s a későbbi nyolcz csak azután jött, úgy látszik vétel útján s már múzeumi bélyeggel van ellátva.

Ezután írta úgy látszik illyr nyelven azt a művét, melyet 1725-ben Velenczében először, 1730-ban Nagy-Szombatban másodszor adott ki latin nyelven: *Speculum Veritatis inter Orientalem et Occidentalem. Compositum olim Illyrico per R. D. Christophorum Peichich, Venitiis 1725, 8r. és Tyrnaviae 1730. 8r.* Ezekben a keleti és nyugati egyházaknak egymással szemben való helyzetét, történetét, dogmáit magyarázza s mint megjegyzi, «multis veritatibus auctum» bővítve adja ki, hogy nagyobb közönség előtt fejtegethesse tételeit — latin nyelven írja, illetőleg, latinra fordítja, előbbi művét. E két ismert dolgozatához járul harmadik és utolsó ismert munkája: «*Concordia Orthodoxum Patrum Orientalium et Occidentalium. Ex commentariis Gennadii Patriarchae Constantinopolitani excerpta*» szintén a keleti egyház dolgaival foglalkozik. 1730-ban jelent meg Nagy-Szombatban s még ebben az évben ugyanott második kiadást is ért, mely egy Relatioval van megtoldva. E relatio azon olasz levél fordítása, melyet Grimaldi bibornok küldött Peichichnak, mint a hitterjesztő szent gyülekezet misszionáriusának.

Ezek az adatok megerősítik életirója véleményét,¹ hogy Krisztofunk az irodalomban jártas s a tudományokban jól művelt férfiú volt, buzgó lélekkel eltelve a katolikus vallás terjesztésére. Munkái bizonyára meggyőznek e dicséret alaposságáról.

Keveset tudunk azután folytatott életéről, Csanádi apátnak nevezi magát már a *Speculum Veritatis* címlapján (S. Georgii de Csanát) s Brüssztle még annyit jegyez meg róla, hogy VI. Károly az általa megújított taurunumi (belgrádi) káptalanban betöltendő dékánúságra őt tette meg.

Missionarium Apostolicum et Chatedralis Ecclesiae Quinque Ecclesiensis Canonum. Tyrnaviae 1717.

¹ Brüssztle, *Recensio*, II. 420.

A sokféle hányatott és nyugtalan természetű, erősen vallásos lélek végre itt nyugodhatott meg, ettől kezdve nem tudunk róla semmit; műveiről sem hallunk többé. Ez idegen föld gyermeke magyar pappá lett s néhány művel a magyar szellem szolgálatában dolgozott.

Latin művének magyar fordítása révén hosszasabban foglalkoztam ezzel a bolgár-magyarral, kinek különben sem élete sem munkája nem függ össze Wurmlanddal, ezzel a csodálatos országgal, melynek leírását gyakortább említett nyolcz kötetünkben ismerjük meg.

Wurmland a német irodalom egyik erős illatú terméke, nem frivol, de felette éles s annyira emlékeztet a gyermekek elé adni szokott képekre, melyeket előbb is említettem, hogy az egész nem is szatírának, hanem egy morális célzatú paskillusnak kell tartanunk. Célja nyilván valóan morális, javítani, megróni az előtte lefolyó, előtte járó világot, melyet hamisnak, fogyatékosnak, kiskorúnak, élet nélkül valónak, szóval árnyékvilágnak lát. Hogy tehát mással is úgy láttassa, olyannak írja le s még sokkal képzelenebbnek, hogy olvasója azonnal lássa, hová céloz leírásaival. Elve az abszurdumokat a végtelenségbe vinni, — per absurda ad absurda — s azok által mutatni meg a földi világot, a mint sajátos felfogásával hiúnak, üresnek, lelketlennek, szóval torznak találta.

Az író azonban megfélekedezett egy körülményről, hogy bármilyen erősen érezte és dolgozta is ki ezt a különös országot, ennek leírását — de embereknek írta, a kik bizonyos fokon túl irtóznak az unalomtól, a szellemtelenségtől s a drasztikumtól — irtóznak az izléstelenségtől s annál jobban azoktól az elemektől, melyekkel művét tele rakta.

Igy állván a dolog, a magyar olvasóra nem igen hat, még legfeljebb csak úgy, miként lehetett valaki a XVIII. század végén olyan gyermekes, hogy ilyen hóbortos s még a németeknél is magát régtől lejárt termékeket fordított le. A német olvasó egy századdal előbb, mikor e könyvek megjelentek, természetesen nagyobb örömet talált bennök. Ugy kellett lenni, különben alig értek volna egy kiadásnál többet, már pedig értek.

Az ilyen termékek mögött rendszerint a kort kell keresni, abból támad, abból él és táplálkozik. Költői értéke csak annyi, a mennyiben a kor viszonyait úgy tudja költői ellentétben vagy

torzításban bemutatni, hogy az olvasót megkapja, a ferde világ rajzában az igazságot éreztesse. Hogy a németiség kulturtörténetében a XVIII. század eleje egy ilyen irányú irodalomnak kedvező korszak volt, alig kell említeni. A vallási kérdések s a politikai ziláltság, meg az irodalmi hanyatlás s az idegen, különösen a francia szellem erős hatása mély nyomot hagyott a XVII—XVIII. századok találkozásán s így nagyon is alkalmas háttérül szolgál e nemű irodalom mögé.

Nálunk a XVIII. század végén, midőn e könyveket fordították, nem voltak mindenben hasonló viszonyok a közéletben, de nagyban mégis megegyeztek. S ime ez az érdek köt e kéziratot kötetekhez, melyeket kulturtörténelmünkhöz adatul lehet számítani. Érdekes, hogy éppen papi és jezsuita körökben élt egy ismeretlen hazafi ki a közdolgozók láttára ezeket a német viszonyokat tárgyaló morális paskillusokat a saját mulatságára lefordítani nem volt rest. Véka alá rejtett világosság volt, mert csak kéziratban maradt, nyomda alá nem került s így hatása sem lehetett, de még ha nyomtatásban megjelent volna is, a magyarság, melynek viszonyaira édes-kevés felvilágosítással járulnak, nem okult volna, legfeljebb néhány kaczagott volna rajta. Mert azt meg kell adni, hogy elegendő élesen s elegendő szellemmel van fordítva. Miről egyébként meggyőződhetik, a ki mutatónyaimat olvassa, melyeket részint a kötetek tartalma, részint a fordítás ismertetése kedvéért vettem föl.

Alakjáról emlékezem meg röviden.

Mintha rövid színpadi jelenések szakadatlan sora vonulna el előttünk, nem lévén célja egy ilyen jelenetnek más, minthogy egy-egy eseményt megmutasson s úgy, miként azt az író láttatni szeretné, egy-egy jelenetet lefesthessen s vele megadja mindazokat a vonásokat, melyekből Wurmland képe festve van. Minden jelenet maga, külön egy egész, a célzatosság vékony összekötő fonalára fűzve, nem mint egymásból folyó, hanem mint egymásután következő részek, csak esetlegből kerültek össze.

A szerkesztésnek eme könnyű és gyanús módja nem emeli ugyan a műforma becsét, de kitünően kedvező arra a célra, melyre készült. Ilyen jelenetekbe bele lehet szorítani mindent s teljes szabadságot és szabad kezet kap az író, hogy festhessen jellemzhesen irányokat, elmondhasson jellemző történeteket. S e tekintetben igazán megfelelt követelésünknek; mert az a tarka világ,

mely kaleidoskop gyanánt, hosszú sorban mindig új és új képeket ad elénk, hűen ismerteti meg Wurmlandot velünk, melyet az istenadta nép csodás emberei népesítenek be.

Wurmland, tulajdonképen gyűjtő czím és elnevezés arra a különös világra, melynek egyes alkotó részei, hogy ne mondjam tartományai a következők: Mundus quasificatus, Uti antehac, Nisi-biták országa, Ecclesies Politico-morales, Quasivero, Puer Centum annorum, Almanach. Ezek a csodálatos tartományok teszik tehát Vurmatiát, azaz a Féreg- avagy Nyű-országot, melyben minden, de minden a romlás, a feslettség, az önzés férgét (nyűvét), hordozza magában. Hogy a szerző erről meggyőzze olvasóit, három *tekintetben* (facies, jelenség, jelenet) állítja elébök Vurmatia egyes intéuczióit, még pedig az első tekintetben az egyház, az udvar, a minisztérium, a dikasztérium, a státuspolitika, a tábor, a népszerűség férgéit, második tekintetben bemutatja az akadémia, a gymneceum, a közigazgatás, a fiatalság, a vénség, a nép és a *nembeli természetű* gondolatból való férgét. A harmadik tekintetben, az auri sacrafames, a proventus, a passiones animi, a cura valetudinis, a dispositio ultima, a temető és a koporsó férgéit ismerjük meg.

E bemutató néhány szót követel.

Minden *tekintet* hét részből áll s minden egyes rész egy, a többtől teljesen független színpadi jelenetet ad elénk s e jelenetek úgy vannak föl mutatva, hogy bennök meglássék az egyház, az udvari élet stb. féрге, vagyis azon korhadtt, nyomorult helyzet, mely az író figyelmét felköltötte és gúnyja tárgyává tette. E jelenetekben tehát elénk rajzolódik az egész Nyűország, melynek minden egyes testülete, rétege át és át van hatva a romlottság, korhadtság férgétől. Ime itt a morális czélzat, itt az erkölcsi elem, a munka czélja és törekvése. Az olvasóhoz intézett versek első szaka világosan elárulja az egésznek irányát, czélját:

Az férgeknek országlása
Minden rendnek *ostromlása*,
E könyv annak nevezetik.
Azért kiki értekezhetnek (így)
Abban nem-e találtatik?

Határozott iránya, bemutatni a közélet torz állapotát, megostromolni minden rendet s arra vinni rá a közönséget, hogy mindenki megismerje a viszonyoknak férges voltát.

Miképen akar czélt érni a szerző, ki magát névtelenségben hagyta, legyen szabad néhány mutatványban föltüntetni.

Előfordul egy menyecske — így vezet be egy nyilást (szin) — ki a templomba megy, előáll a pap s hirtelen breviáriumot vesz s imádkozik. Míg a menyecske áhítatoskodik, a pap is szent dolgokkal van elfoglalva, de máson is jár az esze. Hátra-hátra szól az egyházfinak, ki egyúttal kocsisa is s a kettős foglalkozásban ilyenforma épületes diskursust hallunk:

— Te akasztófára való, nem adtam-e parancsolatot, hogy zabot végy!

Szolga: Parancsolatot adtál uram, de pénzt nem.

Pap: Esedezzünk az istennek, hogy nappali munkánkban minket megőrizzen az ártalmasaktól. (A szolgálhoz) A csikó a mezőben van-e? kérdi és folytatja tovább az imádságot.

Nemsokára azután elmennek a szinről s ott terem, vagy marad, vagy jó, (ezt nem tudni) két szereplő, a ki morálizál a látottak felett.

Simon: E módon a mi eleink nem tudtak imádkozni.

Gráczsián: Bizonyára nem.

Simon és Gráczsián (a magyarban Geczi) Vurmatia erkölcsbirái. Ők mindent látnak és hallanak s józan paraszt észszel tesznek rá megjegyzéseket, melyekben a jelenet erkölcsi tanulsága van kifejezve, vagy legalább annak magva az olvasó útba igazítására. Néhol Fa Jankó és Kukkancs Lőrincz szerepel hasonló minőségben.

Egy újabb nyilásban, melynek vége teljesen van adva, a miniszteriumról van szó. Kengyelfutó jó Wurmlandából, kit egy ember megkérdez, honnan jó?

A jó barát: Egyenesen Wurmlandából.

Első: Mit hallani azon országban?

A jó barát: Uram, semmi fogyatkozása nincs azon országnak.

Egyedül a mint neve tartja, nagy erővel zsaroltatik a férgek által. Ki nem lehet azokat irtani. Az ember azt vélné, hogy egyiptombeli megbüntetett helyek egyike (van) oda átal szállítatva.

2-dik: Azonban azon ország okos tanácsosokkal bővelkedik; itt nincsen.

A jó barát: A királynak azokban bővsége vagyon ugyan, de nincs az országnak.

Első: Honnét esik ez?

A jó barát: A tisztességek (tisztiségek) pinzen árultatnak, azoknak elszerzője, hogyha kívánja maga pinzit visszakérnyi, a hazabeli titkot meg köll neki tartani. A törvény (igazság?) mérő mérték serpenyője be *hever!* Ki marokkal szánja bele a pinzt, elnyomja az igazságot, és nagy *fortélyával* a processusoknak megnyeri azt. A ki nem lovaloghat, esküvésre *sohajtozik?* az oly közönséges, hogy senki sem irtózik az esküvéstől hol egy, hol más részre. Nem oly könnyen valami titokban tartóztatik, hogy egy vagy más jó jó barátjának arról hir ne adattassék.

2-dik: A tanácslók maguk közt egyenlők-e?

A jó barát: Valameddig kiki maga hasznát nem keresi. De a mint egyikét másikat köszönti, látogatja, vendégeskednek, mulatoznak egymással, a férgek fejekben titokban mozdulnak s idejek érkeznek kibúvásokra.

Az első: De miként *tartozik* (?) az istent szolgálni?

A jó barát: Úri módon. Az egyházi jövedelmek a világiakra szállanak, a testamentombeli ájtatos hagyományok veszendőben ejtődnek, avagy vetekedésre jutnak. Nem régen történt, hogy egy udvari tanácsos szent egyházához tartozandó dézsmáért, mely nagy alkalmatosságára esett, vetekedésre ejtett, valamint az úrnak szőlője végett a maga prókátorának 50 magyar aranyakat. Jól elő ment is a dolog. Utoljára annak birásában is esett. De a szent egyháznak siralmas jótétemény megmaradt, az erőtlen protestatio megengedett néki s ez is különös malasztból.

Második: Eképpen a király önnönmaga megcsalattatik.

A jó barát: Errül nem is kell szólni. Ha valaki 40 ezer forintot ellop, felét annak büntetesképen megveszik rajta; fele pedig megmarad a tolvajnak. Mind ezen kívül bocsánat kérettetik tüle a büntetésből.

Első: Igen jó.

Második: De mit mond ahoz a lelki-esméret?

A jó barát: Oh annyira megvesztegettetett a férgek által, hogy fájdalomában már többet nem szólhat.

A következő jelenet az akadémiai férget mutatja be.

A jó barát: Teljes jó barátom! hogy igazat valljak, veszedelmes és költséges. Wurmlandának főiskolái nekem nem tetszenek.

«Világban megfordul sok heába való.

Dolog, mely elolvad, mint hegyekben a hó...

A törvényt tanuló ifjak többet gondolnak az emberi test-beli Corpusról, mint az egyházi törvények Corpusáról. Az akadémiaikban tanulják az ifjak az eszem-izomot s a lányok körül való nyalakodást . . . nincs gonoszabb féreg a deákok férgénél, mely köztök rakáson pösög, melyek megemésztik az őstől maradott minden javakat és kény-szerítik őket gyalázatos házasságra.

Erre előáll a fiú s a gazda imigy szól hozzá.

Házi gazda: Fiam, készülj a törvénytanulásra. Nem tanácsos a filozófia után sokáig henyélni és hon heverni.

A fiú: Comment plaite mon père! (?) Van már Corpus Juris könyvem.

Házi gazda: Bé vagyon-e kötve.

A fiú: Bé vagyon kötve, pedig jó friss bőrbe.

Házi gazda: Mutassad.

(Elmegyen a fiú, az apa a jó barátához fordul.)

Az apa: A kezdés jó (?) csak a közepe a dolognak meg ne hevüljön, avagy meg ne fázzon.

A jó barát: Úgy vagyon, a te fiad társalkodó állat, a jóval jó marad, a rosszal megromlik.

Visszatér a fiú a leánynyal.

Fiú: Ime apa a Corpus Juris.

Apa: Ez a te Juris Corpusod, mely friss bőrbe vagyon kötve?

Fiú: A gyakorláshoz jobb nem adatik.

A jó barát: Nemde mondtam, a te fiad társalkodó állat?

A fiú: Ne csodáljad apám, e szokás már közönségesen gyakoroltatik. Most mindent hamar megtanulunk, mindent hamarabb gyakorolunk. E könyvben foglaltatik (a) tudomány, melynek feje, keze, lába vagyon.

Az apa: Égbe kiáltó tudományokat is foglal.

A fiú: Ezt s nem más könyvet választottam magamnak.

Apa: Akadémiákba küldelek.

Ilyen jelenetekből van összeróva az egész kötet, mely összesen 21 ilyen *nyílást* rajzol s benne a teljes romlottságot.

E mutatóványok fogalmat adhatnak a kötetekről, bármilyen tekintetben legyenek is rájuk kíváncsiak. Stíljök, modoruk, izlésük nem emelkedik egy közönséges népkönyv színvonala fölé, sőt még azt sem éri el. Fordításban talán még rosszabbul hangzanak, mint az eredeti félig német, félig latin nyelvezete, mely már magában véve is olyan tudákoskodással van írva. Magyarul nem olvassuk olyan gördülékenynek, sem annyira eredetinek. Fordítója nevét nem sikerült kinyomoznom, de alig csalódom, ha ezt egy különczködésre hajlandó s a XVIII. század végén uralkodott viszonyokban nem reménykedő nagyszombati jezsuita atyában keresem, ki az egész nyolcz kötetet 1774. tavaszán és nyarán fordította, egy huzomban, betegeskedésében multságaul s némi tanulságul. Ki volt e magát egyhelyütt E. J. E. betűk megé rejtő pap, nem tudtam megtalálni, noha mindama forrásokot felhánytam, melyek a múzeumi és különösen az egyetemi könyvtárban számításom szerint fölvilágosítást adhattak. Egyelőre tehát titok marad, de remélem, még rá fogok akadni.

A mit a Vurmatiaról mondtam, ráillik mindenikre, mindannyian és egyformán nyakatekert fölfogás termékei Bennök csupán művelődéstörténeti adalékot kereshetünk, de megkímélhetjük az olvasót e fáradság alól, mert arra nem érdemes. Miután az eredeti német munkák a XVII. század végén s a következő elején nyomattak s a magyar fordítások soha meg nem jelenvén, kéziratban ismeretlenek maradtak, a XVIII. század végén készültek, nem találunk bennök semmi olyat, melyért e fáradságot érdemesnek tartottuk volna.

Csupán a kuriózumokat szerető közönségnek kívántunk szolgáltatni rövid ismertetésünkkel s a hazai művelődés történetéhez egy kicsinyke adalékkal járulni.

Engedtessek meg, hogy kiegészítésül mellékeljük az eredeti munkák bibliografiai jegyzékét, melyekből a magyar fordítások készültek s utánuk tehessük a magyar címeket is, hogy így szembe állítva egy részt a fordítás mikéntje is jobban láttassék, másrészt forrása is közölve legyen.

Wurmland, Nach Lands-Art, Regiment, Religion und Sitten und Lebens Wandel. Gleichsam auff einer Schaubühn vorgestellt...

Und zu finden bey der Wurmschneiders-Zunft Bey Vermelio Wurm-
saam im Gasthaus zum Regenwurm. Im Jahr da es Wurmcstichig
war. 8r. 144 l. (Egybekötve egy 1617-ből való könyvvel.)

Wurmland . . . . . Latin és német szöveggel, hasábosan.

Wurmland . . . . (címlap nélkül.) 8r. 120 l.

Wurmlanda, Féreg avagy Nyú-Ország, Az országnak módgya,
rendi vezérlése, hite-vallása Élete szokása szerént, stb. stb. 1774.
(267. Quart. Hung.)

1. Quasi, sive Mundus; Quasificatus, das ist die Quasificirte
Welt, sub Polis *Nisi* et *Quasi*. «Fili mi, si te peccatores lata-
verint non acquiescas eis.» 8r. 88. l.

Gedruckt in der Quasi Welt Anno 1714. újabb.

2. Anno sive etc. Más vignetták, lapszám ugyanaz.

Quasi, sive Mundus Quasificatus, azaz a Quasificaltatott világ.
Nisi és Quasi Polus avagy Ég alatt. Fiam ha hitegetnek téged a
bűnösök, ne engedgy nekik. Trov. 1. V. 10. nyomtatott Quasi
Világban Ao 1714. (263. Quart. Hung.)

3. Uti Antehac, Auff die alte Hack, olim autem non sic sive
Revolutio Saeculorum in deteriora mentium, oder, die von den
Todten erweckte alte Welt verweist der newen ihren verdäch-
tigen Lebens-Wandel. Gedruckt inder alten Welt, sub signo veri-
tatis. 8r. 80 lap.

U. a. újabb kiadásban. 88. l. (2 péld.)

Uti Antehac. Valamint annak Előtte | a régi Fejsze' nyel
szerént | Olim autem non sic annak előtte | pedig nem úgy avagy
Gonoszszabra Fordult Világnak Változása | avagy | Hallottábul föl-
ébredett régi Világ meg | dorgállya az új Világnak rendetlen | gyomó-
ságos; (?) Élete szokását nyomattatott a régi Világban | az Igaz-
ságnak jelensége alatt | németből magyar nyelvre fordéttatott | E. J. J.
által | 1777-dik Esztendőben. (Inchoat, 3. Marte. 1774 hora. IV.
Mer.) (260. Quart. Hung.)

4. Genealogia Nisibitarum Nisi-Stammbaum, Geburts Brieff Auf
und zunehmen vom Tall Adams und Eva biss auff diese letztere
Zeiten unausszetliche von Hohen auch Niederen Stands Personen
fortgepflanztes *Nisi*-Geschlecht, Mit Grossem Nachtheil und
Beschimpfung aller Stand so gemahlen, durch einen Missheyrath,
Misstritt, Missgeburtt in ein so bescheydte verwandt-Brüder-Schwes-
ter-Schwager-Camerad-schafft wissentlich oder unwissentlich, fräff-

lich oder unsträfflich, vorsetzlich oder von umgefehr verfallen allen Nisi-Favoriten, Descendenten in linea recta oder laterali. Nisibitischen Kindskindern, Patrioten, Helffers-Helffern Gönner, wie auch Manutenents-Deputirten zu einem Denckmahl, andern aber nicht zu interressirten zur treuen Wahrung und wohlmeynender Nachricht. Zu finden Zu dem zwar alten, doch immerbewohnten Nisibitischen Stamm Hauss an dessen Portal in Stein aussgehauen zu lesen folgende zwey Verss:

Si Nisi non esset, perfectus quilibet esset ;
Raro sunt visi, qui carnere nisi.

Gedruckt im Jahr 1714. 228 l.

Ujabb kiadás 1716. 136 lap, mind a kettőhöz mellékelve a Nisibiták családfája.

Nisibiták Genealogiája. Nisi Fátul származott Embereknek szüálló Levele. Eredete kiterjedése Ádám Éva esetetül fogva mind a végső üdökre semmi Válogatás nélkül a Fő s alacsony és Közrenden lévőeknek szüálló és kiterjedő *Nisi Nemzetség* stb. stb. 1774-ből. (264. Quart. Hung.)

5. Eclipses Politico-Morales. Sicht und unsichtbare sittliche Staats Finsternissen, Denen Kindern des Lichtes zur Warnung, Denen Kinder dieser Welt (die sich klüger düncken als jene) zur heylsamen Verschämung treumeynend vorgestellt, am beliegigen Horizont entdeckt und aus Tags-Liecht gebracht, Ad annum Climactericum magnum praedominante Saturno, die Critico deprehensae Tubo Scenico Perlustratae Solaris (sol) Lunavis (Luna) Oppositio. Gedruckt in Umbria Im Jahr, da es finster war. 80 l.

Eclipses Politico Morales. Látható s láthatatlan szokásbeli Politica nap és hold fogyatkozások. A Világosság Fiai Leányinak meginttetése. A Világosságot kedvellő Gyermekeknek, kik e világon forognak, a kik okosabbaknak lenni magokat itélik másoknál üdvösséges szemérmére előállított, mely kedvező horizontból kinyilatkozott és világosságra kibocsátkozott. Ad Annum Climactericum magnum praedominante Saturno die critico deprehensae Tubo scenico perlustrata Oppositio. Nyomattatott Umbriában azon Esztendőben, mely vala setétségben. (Inchat. 15. Mar. 1774. hora 7. merid.) (262. Quart. Hung.)

6. Quasi vero, der Hinckende Bott, hat sich Wohl. Sive Novellae politico-morales etc. 112 l. 1714.

Quasi vero Sántikáló Követ, avagy szokásban vett politia-béli Újságok, azoknak rossz Fundamentomon álló, vélekedő, hamis színefestéssel mázolt, csalóképen előállított Igazságnak közönségesen követő sántikáló követ(e) stb. stb. (295. Quart. Hung.)

7. Puer Centum Annorum, sive Heteroclytus Repuerescentis Mundi Genius, Der vor Augen liegend-handel- und wandlenden Welt tåglich anhaltendes Kinder-Spiehl, allen im Jahren erwachsenen beyderleg Geschelechtes was Standes sie auch seynd, zu treumeyneender Nachricht. etc.

Im Jahr, da die alte Welt alt und kindlich war. 144 l. ujjabb kiad. szinte 144 l.

Száz esztendőös Gyermekek, avagy Heteroclitus, a jó rendő szokástól vonyakodó ujonnan szült Gyermekek világ Geniussa, szemelőtt forgó és a világon kereskedő naponkint kimutató Gyermekekjáték. stb. stb. 1774. (266. Quart. Hung.)

Almanach, Welt-Sitten-Stadt-Marter-Kalender etc. 160. l.

8. Almanach. | a | Vilag es szokásban vett Politia | módi Kedvöllőknek | Kinzó Kalendariuma | minden ugró esztendőre készítettett | minden akár szabad indulatból | akar kintelenüllett | világ és módi szerént való | martyroknak | Tudóssétássára megintésére | és gyöngén rendeltetett | megfenyítésére | Három rendü Martyromság | Laistromba foglaltatott | Fő közép szerő es köz Renden | lévő személyek számára | Kibocsáttatott a kapdoso akasztó | fa alatt ott álló kinzó és sanyargató saroló házban a Vén és | Erőből kifogyott Lovaknak legelő | mezein, a vén Vadászó Ebek | rekesztésséhez közöl | árúban adatik | a béna Embernél | a Timárházban lévő Tömlöczbe | Inchot 10 apr. hora 5 vesper 1774. (261. Quart. Hung.)